

Z TVAROSLOVIA NÁREČIA OBCE TRSTENÉ PRI HORNÁDE V JUŽNOM ABOVE

Ladislav Bartko

Úvodné poznámky

Obec Trstené pri Hornáde,¹ ktorej nárečie je predmetom nášho záujmu, leží na juh od Košíc, na ľavom brehu Hornádu, v tesnej blízkosti česko-slovensko-maďarských štátnych hraníc. Ide o jednu z najstarších² a najväčších³ obcí v tejto oblasti. Prístup k nej je v súčasnosti iba z jedného smeru, a to od severu — od obce Ždaňa, vzdialenej 4 km. (Spojeniu s obcami na západ — Gyňov, Seňa a i. — bráni rieka Hornád, cez ktorú doteraz nebol postavený most, so Skárošom, jedinou susediacou obcou z východnej, resp. severovýchodnej strany — ďalej je súvislý pás vrchov Veľkého Miliča a Brala — ju spája iba poľná cesta a na juh, do obcí v Maďarskej ľudovej republike, je štátna cesta už dlhší čas úplne uzavretá.) Možno povedať, že obec Trstené pri Hornáde mala až donedávna značne obmedzené možnosti kontaktov s okolitými dedinami (dnes je, pravda, situácia iná, lebo obec má husté autobusové spojenie s okresným mestom Košice, a tým i s dedinami na okolí) a že je teda osobitne vhodným objektom pre dialektologický výskum. Tým viac, že je najjužnejšie položenou obcou so slovenským nárečím v slovenskej časti bývalej Abovskej stolice (v obciach na západ a juhozápad — Seňa, Hraničná pri Hornáde a i. — sa totiž hovorí po maďarsky). Až do konca druhej svetovej vojny sa obyva-

¹ Pôvodným názvom obce bol názov slovanického (slovenského) pôvodu *Saka* (*Zaka*), od 13. storočia, keď po vylúčení bola obec znovu osídlená obyvateľstvom pravdepodobne z väčšej časti maďarským, ustálil sa pre ňu maďarský názov *Nádasd*; ten sa udržal (pravda, od začiatku nášho storočia v poslovenčenej podobe *Nádošt* — v nárečí je dodnes živá podoba *Nadošč*, gen. *Nadožža*) až do roku 1948. Dnešný názov má teda obec iba od roku 1948 a vznikol kalkovaním uvedeného maďarského názvu *Nádasd* (maď *nád* — trstina). Pozri o tom bližšie Varsík, B.: *Osídlenie Košickej kotliny I*. 1. vyd. Bratislava 1964, s. 27, 402—406, ďalej Majtán, M.: *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov*. 1. vyd. Bratislava 1972, s. 427 a Czambel, S.: *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. Turčiansky Sv. Martin 1906, s. 555.

² Prvý raz sa spomína už vo varadínskom registri z roku 1215. Bližšie o tom pozri Varsík, B.: c. d., s. 402—406.

³ Podľa informácie z MNV Trstené pri Hornáde mala obec k 1. 1. 1977 1632 obyvateľov.

teľstvo obce zaoberalo takmer výlučne poľnohospodárstvom. Po roku 1945 sa postupne stále väčšia časť obyvateľov začala uplatňovať aj v rôznych zamestnaniach v blízkyh závodoch a podnikoch (najmä vo Východoslovenskýh železiarňach a vo Východoslovenskýh strojárňach v Košiciach).

Obec je slovenská. Časť príslušníkov staršej a v menšom rozsahu i strednej generácie však ovláda vo väčšej či menšej miere i miestne maďarské nárečie. Len nepatrná časť obyvateľov (kalvínskeho vierovyznania) dáva v hovorovom styku prednosť maďarskému nárečiu. I tieto skutočnosti podčiarkujú dôležitosť a potrebu preskúmať nárečie tejto obce, lebo stáročia trvajúci úplný či čiastočný bilingvismus jeho nositeľov nemohol zosť — a ani nezostal — bez zaujímavýh sťop na jeho charaktere.

Trstenské nárečie patrí k nárečiam abovským a v ich rámci do užšej skupiny tzv. vlastnýh abovskýh nárečí.⁴ Podobný charakter má nárečie viacerýh obcí tejto oblasti Abova⁵ a vzhľadom na vyššie spomínané skutočnosti o okrajovej polohe a charaktere obce Trstené pri Hornáde možno práve jej nárečie považovať za typické pre južný typ uvedenýh vlastnýh abovskýh nárečí.⁶

Výskumom trstenského nárečia sa doteraz špeciálne nikto nezaoberal. Základnú predstavu o jeho charaktere poskytovali len práce, ktoré si všímali celú skupinu abovskýh nárečí (najčastejšie v rámci ostatnýh východoslovenskýh nárečí). Boli to najmä niektoré práce J. Lišku,⁷ F. Buffu,⁸ P. Ondrusa,⁹ J. Štolca¹⁰ a i. Najbližšie k obci Trstené pri Hornáde sa vo svojich nárečovýh výskumoch dostal ešte na začiatku nášho storočia S. Czambel¹¹ a po ňom o štvrtstoročie neskôr i N. Steller-Šteliar,¹² ale ani

⁴ Podľa klasifikácie v *Atlase slovenského jazyka I. Vokalizmus a konsonantizmus, časť prvá — mapy, časť druhá — úvod, komentáre, materiály*. 1. vyd. Bratislava 1968, mapa č. 4.

⁵ Sú to predovšetkým obec *Skároš*, *Nižná Myšľa*, *Vyšná Myšľa*, *Belža*, *Gyňov*, spojená obec *Hutníky (Bočiar, Sokolany)*, *Haniska*, *Ždaňa*, *Čaňa*, *Geča* a niektoré ďalšie.

⁶ Podrobnejšie vnútorné členenie abovskýh nárečí zatiaľ chýba. Výsledky nášho doterajšieho výskumu tejto nárečovej oblasti naznačujú, že vyčlenenie juhoabovskej nárečovej podskupiny je opodstatnené.

⁷ Máme tu na mysli najmä jeho štúdiu *Nárečový svojráz východného Slovenska*. In: *Almanach východného Slovenska 1848—1948*. Košice 1948, s. 162—169, najmä s. 168—169.

⁸ Tu myslíme na štúdie *Východoslovenské nárečia*. *Vlastivedný časopis*, 3, 1962, s. 109—114, a *K charakteristike východoslovenskýh nárečí*. In: *Nové obzory* 9. 1967, s. 263—268.

⁹ Ide o prácu *Prehľad slovenskej dialektológie*. Bratislava 1961 (skriptá), s. 21—32.

¹⁰ Ide najmä o štúdiu *Charakteristické črty slovenskýh nárečí*. In: Pauliny, E. — Ružička, J. — Štolc, J.: *Slovenská gramatika*. 5. vyd. Bratislava 1968, s. 457—479.

¹¹ Pozri Czambel, S.: *Slovenská reč...*, s. 337—349. Medzi východoslovenskými nárečovými textami nachádzame tu aj text z obce *Geča*, ležiacej asi 9 km severozápadne od Trsteného p/H.

¹² Pozri jeho prácu *O košickom nárečí*. In: *Almanach Literárneho odboru Matice slovenskej v Košiciach 1928*, s. 128—167.

jeden z nich nepodal bližšiu charakteristiku nárečia južného Abova. Až po roku 1954, zásluhou nárečového výskumu organizovaného Dialektologickým oddelením vtedajšieho Ústavu slovenského jazyka SAV a vtedajšou Filologickou fakultou VŠP v Prešove bolo vyplnených niekoľko dotazníkov o tomto nárečí, ktoré — doplnené neskôr o výsledky ďalšieho priameho výskumu — poslúžili ako materiálový základ nielen pre našu prácu, ale i pre potreby *Atlasu slovenského jazyka*.¹³ Toto významné dialektologické dielo je teda prvou a až doposiaľ jedinou prácou, prinášajúcou priamy materiál o trstenskom nárečí (spolu s ďalšími deviatimi obcami je tu Trstené pri Hornáde „reprezentantom“ abovskej skupiny východoslovenských nárečí). Pravda, *Atlas slovenského jazyka* poskytuje obraz iba o jednej stránke slovenských nárečí (a teda i trstenského nárečia) — o ich stránke hláskoslovnej. Náš príspevok chce predstaviť ďalšiu rovinu trstenského nárečia, a to jeho tvaroslovný systém.

Pri spracúvaní materiálu sme sa čiastočne opierali o postup, aký uplatnil F. Buffa pri svojej charakteristike šarišských nárečí.¹⁴ Urobili sme tak najmä preto, že týmto spôsobom sa uľahčuje orientácia pri hľadaní spoločných, ale najmä odlišných znakov abovských nárečí v porovnaní so šarišskými nárečiami, čo má svoj značný praktický význam. Pravda, vzhľadom na obmedzený rozsah príspevku upustili sme od systematického a vyčerpávajúceho popisu a výkladu všetkých javov — najmä tých, ktoré sú spoločné pre všetky východoslovenské nárečové skupiny, alebo aspoň pre ich západnú časť (Spiš, Šariš, Abov) — a sústredili sme sa viac-menej len na špecifické abovské, resp. juhoabovské črty. Materiál zapisujeme podľa zaužívaných zásad, t. j. *dz* ako *z*, *dž* ako *ž*, neznelý protiklad k hrtnovej hláske *h* označujeme znakom *x* (kvôli odlišeniu od zadopodnovej hlásky *ch*, ktorá sa tradične tiež označuje znakom *x*, píšeme ho vo vyvýšenej polohe) atď.

Podstatné mená

Ako v ostatných slovenských nárečiach, aj v trstenskom nárečí prevládajú konkrétne substantíva nad abstraktnými a väčšinu z nich možno zaradiť do jednej z troch skupín podľa gramatického rodu a do jednej z dvoch skupín podľa čísla. Pri konkrétnych substantívach rozlišujeme ďalej životné (osobné a neosobné) od neživotných.

Podstatné mená mužského rodu

Skloňovacie typy pre podstatné mená mužského rodu sú: *hlop* (*zede*), *gazda*, *snop* (*zvik*), *kľuč* (*žal*).

¹³ Pozri pozn. č. 4.

¹⁴ Buffa, F.: *Šarišské nárečia III. Tvaroslovie*. In: *Nové obzory*. 15. Košice 1973, s. 313—392.

Sg. N. hlop- $\emptyset$	(<i>zed-o</i>)	gazd-a	snop- $\emptyset$	(<i>zvuk-$\emptyset$</i>)	kluč- $\emptyset$	(<i>žal-$\emptyset$</i>)
G. hlop-a		gazd-i	snop-a	(<i>zvuk-u</i>)	kluč-a	(<i>žal-u</i>)
D. hlop-ovi		gazd-ovi	snop-u		kluču	
A. hlop-a		gazd-u	= N.		= N.	
V. hlop-e!	(<i>zed-u!</i>)	gazd-o!	—		—	
L. hlop-ovi		gazd-ovi	snop-e	(<i>zvuk-u</i>)	kluč-u	
I. hlop-om		gazd-om	snop-om		kluč-om	

Pl. N. hlop-i (*zedove, gazdove*)

G. A. L. hlop-o^x

D. hlop-om

I. hlop-ami

N. A. snop-i (*zvuk-i*) kluč-e (*žal-e*)

G. L. snop-o^x kluč-o^x

D. snop-om kluč-om

I. snop-ami kluč-ami

V jednotlivých pádoch si bližšiu pozornosť zasluhujú najmä tieto javy:

V gen. sg. koncovku *-a* popri životných i neživotných (všeobecných i vlastných) podstatných menách (*od brata, do do^xtora, do bruha, s papera, Rab: do Raba, Hanžel: do Hanžla, Bočar: z Bočara, Giňov: z Giňova*) majú i priezviská typu *Vlasati* (*do Vlasata, Ňulasi: do Ňulasa, Silađi: do Silađa*), ďalej priezviská typu *Raški* a rodné mená typu *Feri* (obidva typy s rozšírenou koncovkou o *-j-*: *Raški: do Raškija, Feri: od Ferija, Joži: od Jožija, Pali: do Palija* ap.).

Pôvodnú koncovku *-i* majú nielen substantíva zakončené na *-a* (*gazda: od gazdi, orgaňista: do orgaňisti, Varga: do Vargi, Oľeksa: od Oľeksi, Papuga: do Papugi* ap.), ale — podobne ako v juhozápadnom Šariši¹⁵ — aj priezviská na *-ko* (*Sopko: do Sopki, Fecko: od Fecki* ap.) a čiastočne i priezviská typu *Čelovski* (*do Čelovski* popri: *do Čelovskeho, Šterbinski: do Šterbinski* popri: *do Šterbinskeho* ap.).¹⁶

V dat. sg. je pri životných podstatných menách všeobecná koncovka *-ovi* (*sinovi, holubovi, Imrovi, Kadukovi* ap.), ale v niektorých prípadoch, najmä v ustálených spojeniach, je koncovka *-u*, napr.: *človeku še aňi žic ňesce, dac psu (hlapcu), prisam bohu* (ale: *aňi bohovi, panu do^xtorovi* (ale: *veľkemu panovi*).¹⁷

Vo vok. sg. sa popri formách na *-e* (*hlope! hlapče! žaze! dable! pše!*),

¹⁵ Pozri Kotulič, I.: *Z mennej deklinácie sedlického nárečia*. Jazykovedné štúdie, 2, 1957, s. 182. Porov. k tomu tiež Buffa, F.: *Šarišské nárečia III...*, s. 316.

¹⁶ Pozri k tomu bližšie Bartko, L.: *K otázke odrazu slovensko-maďarských jazykových kontaktov v antroponymii južného Abova*. In: Zborník materiálov zo VII. slovenskej onomastickej konferencie v Prešove — Zemplínskej šírave (v tlači).

¹⁷ Porov. Buffa, F.: *Šarišské nárečia III...*, s. 316.

ďalej na *-u* (*bratu! sinu! Janku! kovaľu!*) a na *-o* (*gazdo!*) používajú aj nominatívne tvary, a to pri priezviskách na *-a* (*Oľeksa! Šmajda!*) a pri niektorých rodných menách (*Ander! Štefan! Joži!*). Pri podstatnom mene *otec* sa vo vokative používa tvar *apo!*

V nom. a vok. pl. majú životné substantíva zakončené na tvrdú a obojakú spoluhlásku popri koncovke *-i* (*parobek: paropci, sušed: sušezi, kamarat: kamaraci, ďabol: ďabli* ap.) zriedkavejšie i koncovku *-e* (*cigan: cigaňe, juhas: juhaše, vadas: vadaše* ap.). Pritom pred oboma koncovkami — ako vidieť na uvedených dokladoch — nastáva bežná alternácia spoluhlások: *k: c, d: 3* atď. Obyvateľské mená majú tu iba koncovku *-e*: *Košičaň: Košičaňe, Mištaň: Mištaňe, Giňovčar: Giňovčare, Žedaňčar: Žedaňčare* ap. Veľmi zriedkavú koncovku *-a* okrem augmentatív typu *hlopiska* (*druk: družiska, kaľap: kaľapiska* ap.) má aj podstatné meno *brat: (dvomi) braca*.

V gen. pl. sa popri všeobecnej koncovke *-o^x* (*od mužo^x, od mašiňisto^x, zo snopo^x, do koňo^x* ap.) ojedinele vyskytuje, najmä v spojení s neurčitými číslovkami, aj koncovka *-i: (veľo) luži, (malo) peňeži*. U miestnych mien typu *Olšoviani* sa zachovali pôvodné bezpríponové tvary: *do Olšovian*.¹⁸

Podstatné mená ženského rodu

Skloňovacie typy: *žena, paľica, dlaň* a *kosc*.

Sg.	N.	<i>žen-a</i>	<i>paľic-a</i>	<i>dlaň-o</i>	<i>kosc-o</i>
	G.	<i>žen-i</i>	<i>paľic-i</i>	<i>dlaň-i</i>	<i>kosc-i</i>
	D. L.	<i>žeň-e</i>	<i>paľic-i</i>	<i>dlaň-i</i>	<i>kosc-i</i>
	A.	<i>žen-u</i>	<i>paľic-u</i>	<i>dlaň-o</i>	<i>kosc-o</i>
	V.	<i>žen-o!</i>	—	—	—
	I.	<i>žen-u</i>	<i>paľic-u</i>	<i>dlaň-u</i>	<i>kosc-u</i>
Pl.	N. A.	<i>žen-i</i>	<i>paľic-e</i>	<i>dlaň-e</i>	<i>kosc-i</i>
	G. L.	<i>žen-o^x</i>	<i>paľic-o^x</i>	<i>dlaň-o^x</i>	<i>kosc-o^x</i>
	D.	<i>žen-om</i>	<i>paľic-om</i>	<i>dlaň-om</i>	<i>kosc-om</i>
	V.	<i>žen-i!</i>	—	—	—
	I.	<i>žen-ami</i>	<i>paľic-ami</i>	<i>dlaň-ami</i>	<i>kosc-ami</i>

V dat. a lok. sg. substantív typu „žena“ nastáva pred koncovkou *-e* bežná alternácia spoluhlások (*n: ň, l: Ľ, s: š, z: ž, t: c, d: 3*), napr.: *perina: periňe, škola: škoľe, rosa: roše, koza: kože, klopotá: klopoce, voda: vože*, ale pri spoluhláskach *k, g, h* je alternácia značne narušená (najmä u príslušníkov mladšej a najmladšej generácie), napr.: *ruka: na ruce i na ruke, luka: na luce i na luke, draha: na draže i na drahe, noha: na nože i na nohe, macoha: iba o macohe, muha: o muhe, bliha: po blihe* (v posledných troch príkladoch ide o spoluhlásku *h* za staršie *ch*), *štanga: na štanže i na štange*.

Rodné mená, niektoré apelatíva označujúce príbuzenské vzťahy a nie-

¹⁸ Porov. Buffa, F.: *Šarišské nárečia III. ...*, s. 316.

ktoré názvy (mená) zvierat majú v dat. a lok. sg. maskulínovú koncovku *-ovi*, napr.: *Marišovi, Milkovi, Helenovi, babovi, nenovi, mačkovi, kozovi, Cifrovi, Kešovi* (ale: *šestre, šestreňici, maceri*).¹⁹

Podstatné meno *mac* má v ak. sg. formu *macer* (v inštr. sg. z *maceru*, nom. pl. *macere*, v ostatných pádoch podľa „dlaň“).

Vok, sg. je pri pomenovaniach vzťahujúcich sa na osoby alebo živé bytosti obyčajne zakončený na *-o*: *ženo! babo! zevko! gazdiňo! ti Marijo! Oľeksaňo! Vargaňo!* (ale: *kmotra!*).

Trojslabičné rodné mená zakončené na *-a* majú vo funkcii vokatívu tvar bez koncového *-a*, napr.: *Mariša: Mariš! Regina: Regin! Helena: Helen!* — a to, na rozdiel od podobných tvarov v Šariši,²⁰ bez expresívneho zafarbenia.

V gen. pl. je unifikovaná koncovka *-o^x* vo všetkých typoch (teda aj v type *zahratko*^{x21}). Krátka forma je v tomto páde len pri slove *hozina*: dva hožin, ako aj pri miestnych menách zakončených na *-ce, -ice, -ovce*: *Košice: s Košic, Kužmice: do Kužmic, Mihaľovce: do Mihaľovec* ap.

V lok. pl. — na rozdiel od východného a južného Šariša²² i severovýchodného Abova — pri miestnych menách na *-ce, -ice* a *-ovce* sú tu len formy s koncovkou *-o^x*: *f Košico^x, f Kužmico^x, v Bidovco^x, v Rankovco^x* ap.

Podstatné mená stredného rodu

Skloňovacie typy: *drevo, lico (jezeňe), praše*.

Sg. N. A.	<i>drev-o</i>	<i>lic-o</i>	<i>praš-e</i>
G.	<i>drev-a</i>	<i>lic-a</i>	<i>praš-ec-a</i>
D.	<i>drev-u</i>	<i>lic-u</i>	<i>praš-ec-u</i>
L.	<i>drev-e</i>	<i>lic-u</i>	<i>praš-ec-u</i>
I.	<i>drev-om</i>	<i>lic-om</i>	<i>praš-ec-om</i>

Pl. N. A.	<i>drev-a</i>	<i>lic-a (jezeň-a)</i>	<i>praš-et-a</i>
G. L.	<i>drev-o^x</i>	<i>lic-o^x</i>	<i>praš-et-o^x</i>
D.	<i>drev-om</i>	<i>lic-om</i>	<i>praš-et-om</i>
I.	<i>drev-ami</i>	<i>lic-ami</i>	<i>praš-et-ami</i>

V nom. a ak. sg. majú všetky názvy mláďat, ako *zevče, hače, kurče, huše, kače, praše, ceľe, kožľe, jahňe, mače, puľče, ščeňe, paňče, cigañče*, zakončenie na *-e*. V gen. sg. a v ostatných nepriamych pádoch (odlišných od nom.) v jednotnom čísle majú tieto názvy rozšírený kmeň o interfigovanú morfu *-ec*: *kurčeca, hušeca, hačeca* ap.

V pluráli majú uvedené názvy mláďat rozšírený svoj kmeň buď o inter-

¹⁹ Porov. Kotulič, I.: c. d., s. 187, a Buffa, F.: *Šarišské nárečia III...*, s. 322.

²⁰ Pozri Buffa, F.: *Šarišské nárečia III...*, s. 323.

²¹ Údaj v *Atlase slovenského jazyka I*, že v trstenskom nárečí sa vyskytuje forma *zahratkou (ov)*, je nesprávny (mapa č. 53).

²² Pozri Buffa, F.: *Šarišské nárečia III...*, s. 324—325.

figovanú morfu *-et*, napr.: *hačeta, kurčeta, hušeta, kačeta, prašeta, mačeta, jahňeta, kožľeta, puľčeta, paňčeta, cigaňčeta*, alebo o morfu *-at*, napr.: *zevčata, celata, ščeňata*; možno sem zaradiť aj výraz *dvojňata*.

V gen. pl. sa popri bežných tvaroch s unifikáčnou koncovkou *-o^x* ojedinele, len v ustálených spojeniach, vyskytujú aj bezpríponové formy: *z oč do oč, spadne mu z oč, zapalaťe do pľuc*.

Pridavné mená

Ako v ostatných slovenských nárečiach a v spisovnom jazyku, aj v trstenskom nárečí možno prídavné mená rozdeliť na akostné a vzťahové, z tvaroslovného hľadiska ich možno zdeliť do troch skupín podľa gramatického rodu a možno ich skloňovať a stupňovať.

Skloňovanie prídavných mien v trstenskom nárečí sa v podstate zhoduje so skloňovaním adjektív vo väčšine šarišských nárečí.²³ Akostné prídavné mená sa skloňujú podľa vzoru *nov-i (-a, -e)* a privlastňovacie, ktoré sa tvoria od osobných a zvieracích mien mužského rodu príponou *-ov (-ova, -ovo)* a od mien ženského rodu príponou *-in (-ina, -ino)*, sa skloňujú podľa vzoru *bratov (-a, -o)*, resp. *šestrin (-a, -o)*.

Prehľad jednotlivých tvarov:

	Singulár		
Muž. r.	Str. r.		Žen. r.
N. <i>nov-i</i>	<i>nov-e</i>		<i>nov-a</i>
<i>bratov-ø</i>	<i>bratov-o</i>		<i>bratov-a</i>
G.	<i>nov-eho</i>		<i>nov-ej</i>
	<i>bratov-eho</i>		<i>bratov-ej</i>
D.	<i>nov-emu</i>	<i>nov-ej</i>	
	<i>bratov-emu</i>	<i>bratov-ej</i>	
A. <i>nov-i</i>	(-eho) <i>nov-e</i>	<i>nov-u</i>	
<i>bratov-ø</i>	(-eho) <i>bratov-o</i>	<i>bratov-u</i>	
L.	(o) <i>nov-im</i>	(o) <i>nov-ej</i>	
	(o) <i>bratov-im</i>	(o) <i>bratov-ej</i>	
I.	(z) <i>nov-im</i>	(z) <i>nov-u</i>	
	(z) <i>bratov-im</i>	(z) <i>bratov-u</i>	

Plurál (pre všetky rody)

N. <i>nov-e</i>	A. <i>nov-e (-i^x)</i>
<i>bratov-o</i>	<i>bratov-o (-i^x)</i>
G. <i>nov-i^x</i>	L. (o) <i>nov-i^x</i>
<i>bratov-i^x</i>	(o) <i>bratov-i^x</i>

²³ Pozri Buffa, F.: *Šarišské nárečia III.*., s. 331—334.

D. *nov-im*
bratov-im

I. (z) *nov-ima*
(z) *bratov-ima*

Adjektívne posesívne tvary pri tých substantívach ženského rodu, ktoré majú pri skloňovaní mužskú koncovku *-ovi* (*Mariša: Marišovi, baba: babovi*), sú aj tu „mužské“: *Marišov muž, Helenova hustka, Reginovo zecko, babova hiža, mačkov hvost* ap.

Nom. a vok. pl. má vo všetkých rodoch koncovku *-e*, napr.: *mudre hlopi, stare ženi, hore* („choré“) *zeci, valalske luže* ap. Pôvodná koncovka mužských životných foriem sa zachovala iba v ustálenom spojení *buce zdravi*.²⁴

Pri stupňovaní prídavných mien tiež nie sú väčšie odchýlky od stavu vo väčšine šarišských nárečí (prvý stupeň vyjadruje základnú podobu, druhý stupeň sa tvorí pridaním prípon *-ši* a *-ejši* a tretí z druhého stupňa pomocou predpony *naj-*, napr.: *stari — starši — najstarši, ostri — ostrejši — najostrejši*).²⁵ Pri adjektívach, ktorých kmeň je zakončený skupinou spoluhlások, nastáva alternácia *n: ň, l: ľ* (*mocni: mocnejši, veľhotni: veľhotnejši, cepli: ceplejši*), ale spoluhlásky *t, d* zostávajú nezmenené (*husti: hustejši, česti: čestejši, tvardi: tvardejši*). Rovnako ako v šarišských nárečiach aj tu niektoré adjektíva tvoria druhý a tretí stupeň opisom pomocou druhého a tretieho stupňa prísloviak *veľo* (*vecej, najvecej*) a *malo* (*meňej, najmeňej*): *zarosnuti: vecej zarosnuti, zabrizeni: najmeňej zabrizeni*. Druhý a tretí stupeň pri príslovke *barz* trstenské nárečie nepozná, preto sa táto príslovka na stupňovanie adjektív nevyužíva.²⁶

Z á m e n á

Vlastné skloňovanie majú osobné zámená *ja, ti, mi, vi, on, ona, ono* a zvrtné zámeno *sebe/še*. Časť zámen sa skloňuje podľa adjektív a časť je nesklonná.

Osobné zámená *ja, ti, mi, vi* a zvrtné zámeno *sebe/še*:

N.	<i>ja</i>	<i>ti</i>	—	<i>mi</i>	<i>vi</i>
G.	<i>mňe, me</i>	<i>tebe, ce</i>	<i>sebe</i>	<i>nas</i>	<i>vas</i>
D.	<i>mňe, mi</i>	<i>tebe, ci</i>	<i>sebě</i>	<i>nam</i>	<i>vam</i>
A.	<i>mňe, me</i>	<i>tebe, ce</i>	<i>sebe, še</i>	<i>nas</i>	<i>vas</i>
L.	(o) <i>mňe</i>	(o) <i>tebe</i>	(o) <i>sebe</i>	(o) <i>nas</i>	(o) <i>vas</i>
I.	(zo) <i>mnu</i>	(s) <i>tebu</i>	(zo) <i>sebu</i>	(z) <i>nami</i>	(z) <i>vami</i>

Ako v šarišských nárečiach²⁷ aj tu má zvrtné zámeno iba širšiu formu *sebe: vežňem sebe, zašpivajme sebe* ap.

²⁴ Porov. Buffa, F.: *Šarišské nárečia III.*..., s. 333.

²⁵ Porov. Buffa, F.: *Šarišské nárečia III.*..., s. 329—330.

²⁶ Porov. Buffa, F.: *Šarišské nárečia III.*..., s. 330.

²⁷ Pozri Buffa, F.: *Šarišské nárečia III.*..., s. 334.

Osobné zámená *on, ona, ono*:

		Singulár		Plurál
Muž. r.		Str. r.	Žen. r.	(pre všetky rody)
N.	<i>on</i>	<i>ono</i>	<i>ona</i>	<i>oňi</i>
G.	<i>jeho, ňeho, ho</i>		<i>jej, ňej</i>	<i>ji^x, ňi^x</i>
D.	<i>jemu, ňemu, mu</i>		<i>jej, ňej</i>	<i>jim, ňim</i>
A.	<i>jeho, ňeho, ho</i>		<i>ju, ňu</i>	<i>ji^x, ňi^x</i>
L.	<i>(o) ňim</i>		<i>(o) ňej</i>	<i>(o) ňi^x</i>
I.	<i>(z) ňim</i>		<i>(z) ňu</i>	<i>(z) ňima</i>

Popri formách *on, ona, ono*, používaných najmä príslušníkmi strednej a mladšej generácie, zriedkavo sa tu vyskytujú ešte aj tvary *von, vona, vono*.

Vo vzťahu k starším ľuďom a rodičom je tu bežný tzv. plurál úcty: *mac kopaju kompere, ocec pošli na poľo, bači Oľeksov umarľi* ap.

Časté, najmä u staršej generácie, je aj tzv. onikanie (ako prejav úcty k staršiemu cudziemu človeku): *pitam ji^x, ňeznaju, že tu štacijon? Naj še ňehňevaju, mladi pan* ap.

Privlastňovacie zámená *moj (-a, -o), tvoj (-a, -o), svoj (-a, -o)* majú okrem nom. a ak. pl., v ktorých sú pre všetky rody formy *mojo, tvojo, svojo*, tvary podľa prídavných mien (teda G.: *mojeho*, D.: *mojemu* atď.). Rovnako sa skloňujú aj zámená *naš (-a, -o), vaš (-a, -o), čij (-a, -o), sam (-a, -o)*.

Ukazovacie zámeno *ten, tota, toto*

		Singulár		Plurál
Muž. r.		Str. r.	Žen. r.	(pre všetky rody)
N.	<i>ten</i>	<i>toto</i>	<i>tota</i>	<i>tote</i>
G.	<i>teho</i>		<i>tej</i>	<i>ti^x</i>
D.	<i>temu</i>		<i>tej</i>	<i>tim</i>
A.	<i>ten (teho)</i>	<i>toto</i>	<i>totu</i>	<i>tote (ti^x)</i>
L.	<i>(o) tim</i>		<i>(o) tej</i>	<i>(o) ti^x</i>
I.	<i>(s) tim</i>		<i>(s) totu</i>	<i>(s) tima</i>

Ako ukazuje tabuľka, popri jednoduchých tvaroch je tu aj dosť rozšírených tvarov, a to v ženskom rode (nom., akuz. a inštr.) v strednom rode (nom., akuz.) a v dvoch pádoch je v množnom čísle (nom. a akuz.).

Opytovacie zámená **to, co* majú tvary vo všetkých nepriamych pádoch zhodné s tvarmi adjektív (teda G.: *keho, čeho*, D.: *kemu, čemu* atď.). Tak isto sa skloňujú aj zámená *da^xto, daco, hoc^xto, hoco, ňi^xto, nič, *toška, coška, jaki (-a, -e), taki (-a, -e), *tori (-a, -e), keľi (-a, -e), teľi (-a, -e)*, a vymedzovacie zámená *sami (-a, -e), inakši (-a, -e) a každi (-a, -e)*.

Nesklonné sú napr. tieto zámená: *potazi, stazi, tak, tam, telo, tu* (ukazovacie), *že, jak, kazi, kedi, keľo, naco, preco, čom* (opytovacie), *fše, inže, inakši, nič* (vymedzovacie) a *i*.

Číslovky

Väčšina čísloviek používaných v trstenskom nárečí sa skloňuje. Nesklonné sú iba niektoré základné, zlomkové, skupinové a väčšina neurčitých čísloviek.

Základné číslovky od *jeden* do *pejc* sa skloňujú bežne, od *šesc* vyššie zriedkavo a od *jedenac* vyššie len ojedinele alebo sú nesklonné. Osobitný tvar pre každý rod má iba číslovka *jeden* (*jedna*, *jedno*).

Podstatné meno spojené s číslovkou *jeden* má tvar nom. sg., v spojení s ostatnými základnými číslovkami býva v nom. pl., napr. *jeden hlop*, *tri kňiški*, *dvacec perka* atď. Iba slovo *hozina* vo význame časovej jednotky stojí vždy v tvare zmeraveného gen. pl.: *jedna hozin*, *dva hozin*, *ošem hozin* atď.

Základná číslovka *jeden* má v nom. pl. vo všetkých rodoch podobu *jedne* (*jedne paropci*, *jedne zevki* atď.). Tvary ostatných pádov sú zhodné s tvarmi adjektív (G.: *jedneho*, *jednej*, D.: *jednemu*, *jednej* atď.). V množnom čísle má táto číslovka i funkciu skupinovej číslovky.

Číslovky *dva*, *tri*, *štiri*, *pejc* majú pri skloňovaní odlišné tvary podľa rodu len v nom. V mužskom rode sú popri formách *dvojo*, *trojo*, *štvero*, *pejcero* (majú aj funkciu skupinových čísloviek) i formy *dvomi*, *tromi*, *štirmi*, *pejcmi*. V ženskom a strednom rode má číslovka dva tú istú podobu ako v mužskom rode: *dva ženi*, *dva zevčata*. Ostatné pády: G. a L.: *dvo^x*, *tro^x* . . ., D.: *dvom*, *trom* . . ., A.: *dvo^x* (*dva*) . . ., I.: (z) *dvoma*, *troma*, *štiroma*, *pejcoma*.

Číslovky od *šesc* vyššie sa skloňujú väčšinou len v spojení s mužskými životnými substantívami: z *zešecoma hlapcami*, z *dvacecoma spolužakami* ap. Jednotlivé číslovky majú túto hláskovú podobu: *šesc*, *šejzem*, *ošem*, *zevec*, *zešec*, *jedenac*, *dvanac*, *trinac*, *šternac*, *petnac*, *šesnac*, *šejzemnac*, *ošemnac*, *zevetnac*, *dvacec*, *dvacecjeden* (i *jedenidvacec*), *dvacejdva* (i *dvaidvacec*), *tricec*, *štiracec*, *pejžešat*, *šejzešat*, *šejzemžešat*, *ošemžešat*, *zevežešat*, *sto*, *dvasto*, *tristo*, *štiristo*, *pejcto*, *šesto*, *ošemsto*, *zevecto*, *tišic*, *dvatišic*, *tišizevectošejzemžešatšejzem*, *milijon* atď.

Radové číslovky sa skloňujú ako prídavné mená, pričom pri vyšších sa skloňujú iba jednotky a desiatky, alebo sú nesklonné: *od dvacetoho maja*, *po petnactim juniju*, *f tricec peršim roku* ap.

Poradie vecí označujú radové číslovky *perši* (popri *pervi*), *druhi*, *treci*, *štvtarti*, *pijati/pijati*, *zešati*, *jedenacti*, *šternacti*, *dvacati*, *štoricati*, *stocati*, *tišicati* . . ., na označenie poradia deja sa používajú tie isté radové číslovky rozšírené o -*ras*: *perširas*, *druheras*, *treciras*, *jedenactiras*, *dvacatiras*, *stocatiras* atď.

Vo funkcii násobných čísloviek vystupujú základné číslovky v spojení so slovom *ras* (raz): *dva ras*, *tri ras*, *sto ras* atď. Ostatné typy násobných čísloviek sa tu nepoužívajú.

Skupinové číslovky *jedne*, *dvojo*, *trojo*, *štvero*, *pejcero*, *šescero*, *zešecero* . . . sa používajú len zriedka, napr.: *oňi už lem dvojo*, *zešecero zme*

tam buľi ap. Číslovka *jedne* sa skloňuje podľa prídavných mien (G.: *jedni^x*, D.: *jednim* atď.), ostatné majú v ďalších pádoch formy základných čísloviek (*dvojo zeci* — G.: *od dvo^x zeco^x*, D.: *dvom zecom* atď.).

Zlomkové číslovky *pol* a *štverc* sú nesklonné. Používajú sa napr. v takýchto spojeniach: *po pol kiľe*, *pol treca tižňa*, *o pol dvanactej*, *štverc na šezem* ap.

Druhovú číslovky sa skloňujú podľa adjektív, napr.: *dvojaki plu^x*, *trojake žeme*, *sveder z dvojakej volni* ap.

Podielový význam nadobúdajú číslovky v spojení s predložkou *po*, napr.: *maju po šezem roki*, *dostaľi po jednim orehu* ap.

Číslovkový význam majú tu napr. tieto substantíva: *meter* (*pšenići*), *kilo* (*hľeba*), *liter*, *korec* (*zarna*), *poharik*, *kus/kuščik* a i.

Neurčité číslovky sú väčšinou nesklonné. Sú to napr. tieto číslovky: *dakus*, *daskelo*, *dosc*, *kus*, *malo*, *veľo* (základné); z gramatickej stránky sú to príslovky: *ostatňi*, *ostatňi ras* (radové), *keľoras*, *ňeras*, *paruras*, *teľoras*, *vecejras*, *veľoras* (násobné) a i.

Slovesá

Podľa zakončenia prítomníkového a neurčitkového kmeňa možno slovesá trstenského nárečia zatriediť do niekoľkých skupín. Sú to najmä tieto skupiny:

Skupina	Neurčitková tematická morféma	Prítomníková tematická morféma	Typ (P-prod., N-nepr.)
a) <i>volac</i>	-a- (- <i>ia</i>) <i>vol-a-l</i>	-a/ <i>aj-</i> <i>vol-a-m/vol-aj-u</i>	P
b) <i>šaľec</i>	-e- <i>šaľ-e-l</i>	-e/ <i>ø-</i> <i>šaľ-e-j-e-m/šaľ-e-j-u</i>	N
c) <i>ňesc</i>	-ø- <i>ňes-ø-l-a</i>	-e/ <i>ø-</i> <i>ňeš-e-m/ňeš-ø-u</i>	N
d) <i>spadnuc</i>	-u- <i>spadn-u-l</i>	-e/ <i>ø-</i> <i>spadň-e-m/spadň-ø-u</i>	N
e) <i>brac</i>	-ã- <i>br-a-l</i>	-e/ <i>ø-</i> <i>ber-e-m/ber-ø-u</i>	N
f) <i>vižic</i>	-i-, -e- <i>viž-e-l</i>	-i/ <i>ø-</i> <i>viž-i-m/viž-ø-a</i>	P

V porovnaní so šarišskými nárečiami nie je v nárečí Trsteného pri Hornáde typ *dušic* — *dušim* — *dušil* ani typ *vižec* — *vižim* — *vižel*.²⁸ Namiesto nich je tu typ *vižic* — *vižim* — *vižel* (*dušic* — *dušim* — *dušel*). Zaraďujeme k nemu všetky slovesá uvedených dvoch šarišských typov, ako:

²⁸ Pozri Buffa, F.: *Šarišské nárečia III...*, s. 347—348.

robic — robim — robel, rucic — rucim — rucel, kľečic — kľečim — kľečel, mišlic — mištim — mištel ap.

K slovesám typu *brac* sa zaraďujú aj slová s modifikačnou morfé-
mou *-ov/uj-*: *kup-ov-a-c — kup-o-v-a-l*, 1. sg. *kup-uj-e-m*, 3. pl. *kup-uj-
ø-u*.

Prítomný čas

Sg. 1. *-m (volam, vizim)*

2. *-š (volaš, viziš)*

3. *-ø (vola, vizi)*

Pl. 1. *-me (volame, vizime)*

2. *-ce (volace, vizice)*

3. *-u, -a, -ia (volaju, viza, robja)*

Nepravidelne sa časujú slovesá *bic, jesc, povežic, isc*.

	<i>bic</i>	<i>jesc</i>	<i>povežic</i>	<i>isc</i>
Sg. 1.	<i>som</i>	<i>jem</i>	<i>povem</i>	<i>izem</i>
2.	<i>ši</i>	<i>ješ</i>	<i>poveš</i>	<i>izeš</i>
3.	<i>je</i>	<i>je</i>	<i>pove</i>	<i>ize</i>
Pl. 1.	<i>zme</i>	<i>jeme</i>	<i>poveme</i>	<i>izeme</i>
2.	<i>sce</i>	<i>jece</i>	<i>povece</i>	<i>izece</i>
3.	<i>su</i>	<i>jeza</i>	<i>poveza</i>	<i>idu</i>

Pri slovese *bic* sa v 1. os. pl. popri forme *zme* ojedinele — u staršej generácie — vyskytujú aj formy *me* a *žme* (ako v severovýchodnom Above²⁹); v 1. os. sg. je iba jediná forma *som*.

Minulý čas

Tvorí sa z l-ového tvaru významového slovesa a príslušného tvaru slovesa *bic*. Má túto podobu:

Sg. 1. <i>volal (-a) som</i>	Pl. <i>volali zme</i>
2. <i>volal (-a) ši</i>	<i>volali sce</i>
3. <i>volal (-a) ø</i>	<i>volali ø</i>

L-ový tvar sa tvorí pridaním prípony *-l* k neurčitkovému kmeňu. Pri slovesách s neurčitkovou tematickou morféomou *-i-* nastáva pritom alternácia *i: e*, napr.: *robic: robel, vizic: vizel, nošic: nošel* ap., ale slovesá typu *pic* majú aj v l-ovom tvare *-i-*, napr.: *pic: pil, šic: šil, bic: bil, žic: žil, ric: ril* ap.

Ak je infinitívny kmeň zakončený na spoluhlásku, prípona *-l* sa k nemu pripína pomocou vkladnej hlásky, napr.: *ňesc: ňes-o-l* (popri *ňes*), *pomoc: pomoh-o-l* (popri *pomo^x*), *pec: pek-o-l* (popri *pek*), *tluc: tluk-o-l* (popri *tluk*) ap. Pri slovesách typu *trec* sú tvary: *tar* („trel“), *dar, opar, zavar, zožar, umar* ap.

²⁹ Porov. Štolc, J.: *Tvary 1. os. sg. a 1. os. pl. slovesa byť — som v slovenských nárečiach*. Jazykovedný časopis, 13, 1962, č. 1, s. 37 n. Porov. tiež Buffa, F.: *Šarišské nárečia III...*, s. 350.

Budúci čas

Tvorí sa, podobne ako v ostatných slovenských nárečiach, dvojako. Pri dokonavých slovesách forma prítomného času má význam budúceho času, napr.: *skočím, rucím* ap., pri nedokonavých slovesách sa budúci čas tvorí pridaním futurálneho tvaru slovesa *bic* k infinitívu významového slovesa, napr.: *buzem robic, buzeš robic, buze robic* atď.

Podmieňovací spôsob

Tvorí sa z l-ového tvaru významového slovesa v minulom čase a kondicionálnej morfémy *bi*, napr.: *robel (-a) bi som, robel (-a) bi ši, robel (-a, -o) bi* atď.

Rozkazovací spôsob

Tvorí sa z prítomníkového kmeňa 3. os. pl. a imperatívnej morfémy *-i, -ij*, resp. nulovou príponou. Príponu *-i, -ij* majú slovesá, ktorých prítomníkový kmeň sa končí na konsonantickú skupinu nevyskytujúcu sa na konci slov, napr.: *odejži! buhňi! šedňij sebe! špij! bij!* ap.

Bez osobitnej imperatívnej morfémy sú slovesá, ktorých prítomný kmeň sa končí na jednu spoluhlásku, alebo na skupinu spoluhlások, ktorá sa na konci slov môže vyskytovať, napr.: *žeň! šez! rob! poso! zohab! puš! ňevreš!* atď. Nepravidelné tvary sú pri slovesách *udrec (uder!), vžac (vež!), pojsc (poz!), patric (patër! i patri!)*.

1. os. pl. sa tvorí pomocou osobnej prípony *-me (buzme! robme!)*, 2. os. pl. má osobnú príponu *-ce (buce! ropce!)* a pre 1. os. sg. a pre 3. os. sg i pl. sa imperatívne formy tvoria z častice *naj* a prítomníka (*naj me poraži! naj tam zdehne! naj pridu tu!* ap.).

Neurčitok

Má vždy príponu *-c*, ktorá sa pripája k neurčitkovému kmeňu, napr.: *volac, robic, krešlic, nošic, bečic, mudrovac, bešedovac* atď.

Trpné prídastie

Tvorí sa pridaním prípony *-ni (-na, -ne), -eni (-ena, -ene)* a *-ti (-ta, -te)* k neurčitkovému alebo prítomníkovému kmeňu. Napr.: *obecac: obecaňi, krešlic: krešleni, spadnuc: spadnuti* atď.

Slovesné podstatné meno

Tvorí sa od toho istého základu ako trpné prídastie príponami *-ňe, -eňe* a *-ce*, napr.: *orac: oraňe, dojic: dojeňe, šac: šace* atď.

Príslovky

Najväčšiu skupinu tvoria príslovky s morféomou *-o* (*češko, krivo, jasno, vešelo, rovno, šmelo*), menšiu s morféomou *-e* (*šikovne, paradne, fajne*) a najmenej sa vyskytujú príslovky na *-i* (*inaksi, kamaracki, po vojenski*).

Podľa významu môžeme príslovky trstenského nárečia rozdeliť do niekoľkých skupín:

a) príslovky miesta: *doma, ďaleko, poňížej, nuka* atď.;

b) príslovky času: *takoj, potim, prave, fše, furt, zakeľ, kedi, tedi* atď. (negáciou ku *kedi* je *ňigda*, ku ktorému sa na zdôraznenie pridáva aj prevzaté maďarské slovo *šoha*, napr.: *ňigda šoha ju už ňeuvizel*);

c) príslovky spôsobu: *dobre, naspak, zľeka, šumne, po mojím, po vašim, po hutoracki* atď.;

d) príslovky príčiny: *zato, narokom, čom* („prečo“) atď.;

e) príslovky miery: *keľo, teľo, kus, dakus, hoľem, das*. Na označenie nepatrnej miery niečoho používa sa príslovka *keľko-teľko*, napr.: *Hoľem keľko-teľko dostal*;

f) obsahové príslovky: *skoro, škoda, čudo, hvalabohu* atď.

Druhý stupeň prísloviak sa tvorí príponou *-ši, -ejši*, napr.: *slabi: slapši, cihi: cišši, dluhi: dlukši, mokri: mokrejši, rovni: rovnejši, šmešni: šmešnejši, pozni: poznejši* atď.

Pri príslovkách *blisko, ďaleko, ňisko, vysoko, malo, veľo, skoro, dobre, plano* má komparatív podobu *blížej, ďalej, nižej, višej, meňej, vecej, skorej, lepši, horši*.

Superlatív sa tvorí z komparatívu pomocou predpony *naj-*: *najslapši, najmokrejši, najblížej, najhorši* ap.

Predložky

Z jednotlivých skupín predložiek (ich inventár je vcelku zhodný so stavom v šarišských³⁰ a v ostatných východoslovenských nárečiach vôbec) vyberáme predovšetkým tie, ktoré svojou hláskovou podobou, alebo významovými odtieňmi sú aspoň čiastočne charakteristické pre (južný) Abov. Sú to napr.:

do — spája sa väčšinou s gen. — má význam smeru (*do Košic, do sušeda, do tebe*), času (*ľem do času tam buže*) a spôsobu (*z oč do oč*);

gu — spája sa s dat. a je vždy vokalizovaná — má význam smeru (*gu Hornadu, gu ľesu*), miesta (*priviazani gu stromu*) a účelu (*gu dojeňu*);

kolo („okolo“) — s gen. — má význam miesta a smerovania popri niekom alebo niečom (*kolo ňeho polno hlapci, prešol kolo nas*);

koncu — s gen. — vyjadruje najmä miesto a čas (*koncu zahradi, koncu roka*);

³⁰ Porov. Buffa, F.: *Šarišské nárečia III...*, s. 364—369.

- mesto* („namiesto“) — s gen. — vyjadruje náhradu, výmenu (*išol mesto mňe, mesto mľeka pije pivo*);
- na* — s gen. — má o. i. význam času (*na rano, na jutre, na Hodi, na sobotu ňejzeme do školi*) a miery (*kriči na rati*);
- nastred* („uprostred“) — s gen. — vyjadruje miesto (*nastred valala zostal stac*);
- po* — s gen. a lok. — má o. i. význam spôsobu (*naj buze po tvojim — ňe po mojim, už je po šickim, isc po pameci*) a podielnosti (*po perše, po druhe*);
- prega* („cez“) — s gen. — vyjadruje prenikanie niečím, prechod z jednej strany na druhú (*mušeli prejsc prega vodi, kľiňec prešol prega talpi až do nohi*);
- prez* — s akuz. — má o. i. význam smeru (*prez les, prez drahu*), času (*prez leto, pres calu noc*) a spôsobu (*pres pas*);
- vedľa* („podľa“) — s gen. — vyjadruje o. i. spôsob (*robic vedľa roskazu, vedľa pravdi*).

S p o j k y

I tu sa obmedzíme len na malý výber a stručný popis tých spojok, ktoré sú najfrekvencovanejšie a najcharakteristickejšie.

a) Zlučovacie spojky: *i* — má veľkú frekvenciu, lebo stojí na mieste spojky *aj* (ktorá sa v trstenskom nárečí vôbec nepoužíva) a často i namiesto spojky *a* (*jeden i druhi, prišli brat i šestra, ocec i mac, pejc i dva-cec, špivac i tancovac*);

b) odporovacie: *lem* (*lem ras tu bul*), *lemže* (*šumni strom, lemže ňerozi*), *preči/prečik*, a *preči* (*prečig lem še z ňu ožeňel*);

c) stupňovacie: *ňelem* — *ale i* (*ňelem jesc, ale i daco spravic*);

d) dôsledkové: *ta* (*ňeznal potrafic, ta še vracel*), *žebi* (*ňe je hluih, žebi na ňeho trebalo kričic*);

e) prípustkové: *hoc/hočik* (*šicko zna, hočig je ešči mala*);

f) časové: *dokel/dokla* (*dokel ona doma, ňebuze pokoja*), *co* (*davno, co ho ňi^xto ňevizel*), *hňed* (*hňet pribehnul, lem co še to doznal*), *ked* (*ked bula cma, aš tedi zme še puščeli na drahu*), *pokel* (*teľo še vešal na ten druk, pokel ho ňezlamal*), *teľo co* (*teľo co prišol, už mušel uceka3 nazat*), *zakla* (*zakla ja tam na volko^x prišol, on už mal na koňo^x pol žemi poorano*);

g) porovnávacie: *jak* (*mocni jag dup*);

h) vysvetľovacie: *bo* (*ňeprišol, bo ho ňevolaľi*), *i tak* (*naj i3e, i tag mu to ňepomože*), *šak* (*šag už lem dajag buze*);

i) uvádzacie: *nakeľo* (*nakeľo še pametam, ňigda eščik taka veľka voda ňebula*).

Na rozdiel od šarišských nárečí nepoužívajú sa v trstenskom nárečí spojky *ňiž*, *ňex* a *kim*.³¹ Namiesto nich sa tu využívajú spojky *pokel*, *dokla*, *zakla* (za *ňiž* v časovom význame), *jak* (za *ňiž* v porovnávacom význame) a *naj* (za *ňex*).

Častice

Bližšiu pozornosť (okrem tých, ktoré sme už uvádzali medzi spojkami) si zaslúžia najmä tieto častice:

a) hodnotiace: *nabic* (*nabic to tag buze, jak hutoriš*), *vera* (*ja vera ničge nejzem*), *frasa* (*frasa on zaplaci*);

b) zdôrazňovacie: *akurat* (*už tem on tu hibel, akurat*), *tež* (*ti tež uhadnul*);

c) pripájacie: *vecka* (*ta vecka zme šicke išli do karčmi*);

d) uvádzacie: *može* (*može to buze dosc*), *ozdaj* (*ozdaj tem neplačeš?*);

e) pobádacie: *zebi* (*ta zebi to bula pravda*), *nože* (*nože poc tu!*).

Citoslovčia

Vlastné a zvukomalebné citoslovčia sú väčšinou zhodné s citoslovcami v ostatných východoslovenských nárečiach, resp. i v spisovnom jazyku, napr.: *o^x*, *oj*, *ej*, *joj*, *fuj*, *bu^x*, *hau*, *prask* ap.

Odlíšnosti sú predovšetkým pri vôľových interjekciách, z ktorých viaceré sa používajú len v južnom Above. Sú to napr. interjekcie vyjadrujúce pokriky na zvieratá:

tu-tu-tu — privolávanie sliepok

cip-cip-cip — privolávanie kurčiat

žu-žu-žu — privolávanie husí

žib-žib-žip — privolávanie húsat

taš-taš-taš — privolávanie kačíc a kačiat

tup-tup-tup — privolávanie holubov

mu₃-mu₃-muc — privolávanie zajacov

ci-cic, *ci₃ na* — privolávanie mačiek

na-na-na, *na-moja-na* — privolávanie dobytky

hiš, *hišaha* — odháňanie sliepok, kurčiat, holubov a vtáctva

hajaj, *hajajha* — odháňanie husí, húsat, kačíc a kačiat

kac — odháňanie mačiek

ne — odháňanie dobytky

izež het, *ti čij* — odháňanie psov

ho — pokrik na volský alebo kravský záprah, aby zastal

pr^r — pokrik na konský záprah, aby zastal

ča — pokrik na volský (kravský) záprah, aby odbočil doprava

tfrk — zvukový signál pre volský (kravský) záprah, aby odbočil doľava

hejk — pokrik na volský (kravský) záprah, aby cúvol dozadu

hojta — pokrik na konský záprah, aby odbočil doprava

vihⁱ — pokrik na konský záprah, aby odbočil doľava

vijo — pokrik na konský záprah, aby sa pohol z miesta

curuk — pokrik na konský záprah, aby cúvol dozadu

³¹ Pozri Buffa, F.: *Šarišské nárečia III.*., s. 369—372.

Z á v e r

Naša charakteristika morfolologickej roviny nárečia juhoabovskej obce Trstené pri Hornáde ukázala, že i napriek vyše 700 rokov trvajúcemu bezprostrednému susedstvu, ba často priamemu „spolunaživaníu“ s miestnym maďarským nárečím, ponechalo si toto nárečie v plnom rozsahu svoj výsostne slovenský ráz so všetkými základnými tvaroslovnými znakmi východoslovenských nárečí³² (na rozdiel napr. od hláskoslovnej,³³ a najmä lexikálnej roviny,³⁴ v ktorých sa vplyv maďarčiny prejavil výraznejšie). Tie z uvádzaných a charakterizovaných znakov, o ktorých možno usudzovať ako o prípadných dôsledkoch slovensko-maďarských jazykových kontaktov (napr. prechod mien typov *Feri*, *Raški* i *Vlasati* od adjektívnych k subjektívnym deklinačným paradigmám, mužská koncovka *-ovi* v dat. a lok. sg. niektorých ženských substantív: *Mariša* — *Marišovi*, *baba* — *babovi* ap. a niektoré ďalšie) sa týkajú viac-menej len parciálnych, subsystemových prvkov trstenského nárečia a nijako nenarúšajú jeho celkový východoslovenský (spišsko-šarišsko-abovský) charakter.

Príspevok analyzuje len tvaroslovný systém trstenského (a tým juhoabovského) nárečia, ale svojím početným dokladovým materiálom nepriamo — a čiastočne — charakterizuje i jeho systém hláskoslovný (čím nielen dopĺňa, ale v niektorých prípadoch i spresňuje údaje *Atlasu slovenského jazyka*³⁵), slovtvorný a lexikálny. Tým aspoň sčasti zapĺňa jednu z medzier dialektologického výskumu u nás — nedostatočné preskúmanie a popísanie abovskej skupiny východoslovenských nárečí.

³² Dokazuje to i skutočnosť, že všetkých 21 hlavných znakov tvaroslovného systému šarišských nárečí, ktoré uvádza v poslednej časti svojej monografie o šarišských nárečiach F. Buffa (pozri Buffa, F.: *Šarišské nárečia IV*. Nové obzory. 16. Košice 1974, s. 356—357) predstavuje vlastne i hlavné znaky tvaroslovia trstenského nárečia.

³³ Je to napr. všeobecná zmena *ch* na *h* (pozri o tom bližšie Lipták, Š.: *Geografické rozšírenie zmeny ch > h vo východoslovenských nárečiach*. Jazykovedný časopis, 14, 1963, s. 162—165), ďalej zmena *š, ž* na *š, ž* (pozri o tom bližšie napr. Buffa, F.: *Mäkké sykavky vo východoslovenských nárečiach*. Jazykovedný časopis, 17, 1966, s. 37—43), príp. i preniknutie maďarských hlások *é, ő, ű* na perifériu vokálneho systému juhoabovského nárečia (pozri o tom napr. Bartko, L.: *Niektoré otázky odrazu maďarsko-slovenských jazykových kontaktov v chotárnych názvoch južného Abova*. In: VI. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov. Bratislava 1976, s. 165—170).

³⁴ Porov. o tom napr. Matejčík, J.: *Lexika Novohradu (vecný slovník)*. Martin 1975, s. 37.

³⁵ Okrem údajov, ktorý spomíname v pozn. č. 21, sú tu aj ďalšie nepresné údaje, resp. na viacerých mapách atlasu (napr. mapy č. 73, 75, 82, 113 a i.) chýbajú znaky pre vyskytujúce sa formy.

В статье коротко характеризуется морфология диалекта югоабовского села Трстене при Горнаде, который автор считает типичным для южного типа собственных абовских диалектов. При анализе данных автор использует такой же методический прием, похожий тому, который использовал Ф. Буффа для характеристики шарншских диалектов. Это помогает ему исключить длительные описания всех явлений (особенно тех, которые являются общими для восточно-словацких диалектных групп, их западной части) и сосредоточил свое внимание на основные являющиеся типичными только для абовской (юго-абовской) диалектной области. Дает общую характеристику всех частей речи (склонение имен существительных, прилагательных, числительных, местоимений и спряжения глаголов) и подчеркивает их главные и типичные черты. Отдельные явления поясняет соответствующими примерами диалекта.

Zusammenfassung

Der Beitrag charakterisiert in knapper Form das morphologische System des Dialektes der südabovschen Gemeinde Trstené pri Hornáde, den der Autor für charakteristisch für den südlichen Typ der eigentlichen abovschen Dialekte hält. Bei der Analyse des Materials wendet er eine ähnliche Methodik an wie F. Buffa bei seiner Charakteristik der Morphologie der Šarišer Dialekte. Das ermöglichte ihm, der erschöpfenden Beschreibung aller Erscheinungen (besonders der, die für alle ostslowakischen Dialektgruppen, bzw. Westteil gemeinsam sind) aus dem Wege zu gehen, und sich auf die wesentlichen Erscheinungen und diejenigen, die nur für das abovsche (südabovsche) Dialektgebiet typisch sind, zu konzentrieren. Er fertigt also eine Gesamtcharakteristik aller Wortarten (mit einer Übersicht der Deklination der Substantive, der Adjektive, der Pronomen und der Numera und einer Übersicht der Konjugation der Verben) unter Betonung ihrer Haupt- und typischen Züge an. Die einzelnen Erscheinungen belegt er mit entsprechenden Dialektdokumenten.